

אורות ומלים

לימי הפורים

ישיבת הסדר
נווה דקלים

תל אביב-יפו 6109001

אורות וכלים

לימי הפורים

ישיבת ההסדר נווה דקלים | רחוב הנביאים 44 אשדוד
טלפון להערות: 050-900-2811
מייל: shlomi669@gmail.com
www.yeshivand.org.il

תוכן עניינים

4	דרשה לימי הפורים- פורים שאחרי השואה.....
8	לביאור סיפור המגילה
8	הקדמה
9	פרק א'- פשוטו של מקרא
13	נספח לפרק- טבלת אירועים ותאריכים:
14	פרק ב- דרשות חז"ל.....
19	פרק ג- נגיעה בסוד המגילה.....

דרשה לימי הפורים- פורים שאחרי השואה

נראה שגזרת ההשמדה בימי האימפריה הפרסית הינה התיעוד הראשון הקדום ביותר לרכיב האנטישמי בתולדות ישראל. למעשה, הצלה מגזרה כזו אינה סיבה לחגוג. כותב המגילה מחדד את חולשת ההצלה בתארו את ההצלה כעומדת על בלימה, באותה מידה שזרק המלך את ושתי והמן יוכל לנהוג כך כלפי אסתר ומרדכי ומה שנחתם בטבעת המלך הוא לא בדיוק חתום...

למרות האמור, בפורים נוהגת שמחה פורצת גבולות, "יתבסם (ישתכר?).. עד דלא ידע...¹", "חז"ל ראו בסיפור המגילה התרחשות דרמטית בתולדות ישראל- קבלת תורה מחודשת גדולה ממעמד הר סיני וזאת על אף שידעו להגדיר ש"גאולה" לא היתה שם (כפי שאמרו שאין אומרים הלל על נס שבחו"ל ועדיין עבדי אחשוורוש אנו).

מפסוקי המגילה האחרונים אנו מתרשמים שסיפור המגילה בא להסביר את החג הנחגג בקרב היהודים מקדמת דנא. "והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור"², כביכול קדם החג לפשרו. המגילה נכתבת כדי להסביר את סיבת החגיגה- "על כן היהודים הפריזו.. עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר שמחה ומשתה, על כן קראו לימים האלה פורים"³, הסיפור נכתב כדי לומר -מה ראו על ככה? מדוע השמחה הגדולה? כותב המגילה נועץ את שמחת ההווה של ימי הפורים בסיפור גזרת השמדה קדומה. אם גאולה של ממש הייתה לפנינו אזי המציאות הגלויה מספרת בעד עצמה, אך היות שאין גאולה יש צורך בסיפור.

ובכן מה יכול להיות כל כך גדול כאשר אין תוצאות בשטח?

נראה שסיפור המגילה אינו סיפור של גאולה אלא סיפור של גילוי, הגילוי קודם לגאולה ומהווה תשתית עומק לכל גאולה שתצמח מתוכו.

בקריאת פשוטו של מקרא הדמויות היהודיות הולכות ומגלות את עומק זהותן היהודית. המשתה מתאר מבין השיטין התבוללות. מרדכי מתואר כדמות בכירה בממשל הפרסי. מרדכי אכן חי את זהותו היהודית, הוא אכן שריד של יהדות ירושלים שאינו מסתיר את זהותו "כי הגיד להם אשר הוא יהודי"⁴, אך לאסתר מצווה שלא תגיד את עמה ואת מולדתה. ברגע מסויים מתחיל הגילוי, השיחה בין מרדכי לאסתר בעקבות גזירת ההשמדה מובילה את אסתר לחשוף את עולמה הפנימי היהודי, היא מגלה את זהותה, ראשית לעצמה, בתוך צום שלשה ימים המהווה ניגוד לרוח המשתאות של הארמון, ואחר כך תגלה את זהותה גם כלפי חוץ. דבריה למלך- "תינתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי"⁵ נושאים בתוכם את בקשת הגילוי, תינתן לי נפשי כמו תתגלה נפשי. מאסתר מתגלגל הגילוי לעם- נתן המלך

¹ בבלי מגילה, ז ע"א

² אסתר ט, כח

³ שם ט, יט

⁴ שם ג, יד

⁵ שם ז, ג

ליהודים... להיקהל ולעמוד על נפשם⁶ "ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמוד על נפשם⁷" לא ביטוי של מלחמה נאמר כאן אלא ביטוי של עמידה על הנפש.

המיקום ההיסטורי של אירועי המגילה הוא קריטי בהבנת סוד הגילוי. ערפל וספיקות שונים נוגעים לתקופת פרס ויש כמה אפשרויות לארגן את לוח התקופה (ולא רק מחמת ההבדל בין חז"ל למחקר אלא גם בתוך הבירור שבין חז"ל לספרי שיבת ציון) אבל כמעט הכל מסכימים שארועי המגילה מתרחשים באחת מנקודות השבר של שיבת ציון. השבר בראשית שיבת ציון הוא נקודה הרת גורל בסיפורו של עם ישראל ובתולדות גילוי השכינה והופעת התורה. בראשית שיבת ציון הן בתקופת זרובבל והן בתקופת הנביאים חגי וזכריה פיעמה התקווה שישוב העם להיות עם נבואה ומלכות בבית הראשון, אבל שנים רבות אחר כך פוגש נחמיה את ירושלים כעיר אומללה וגם עזרא פוגש בשבר הרוחני בו הנביאים אינם והחזון הגדול נגזר. מעתה מתחילה כביכול יהדות אחרת, שינוי הכתב שהנהיג עזרא משקף גילוי מדהים של נצחיות התורה ומעורר גילוי שכינה בלבוש חדש, ומכאן מתחיל פרץ יצירת וחשיפת תורה שבעל-פה, כנאמר במדרש "מיום שניתנה תורה לישראל ועד שנבנה הבית האחרון תורה ניתנה, הדרה ויקרה כבודה וגדולתה ותפארתה, אימתה פחדה ויראתה, עושרה גאוותה וגאונה, עוזה ועיזוזה וכבודה לא ניתנו עד שנבנה בית האחרון לא ניתנה בה שכינה⁸".

היהדות של בית ראשון נשארה מאחורי ערפל מסתיר ומעלים. השמש הזורחת של שיבת ציון לפתע נדמית כשוקעת, שנים ארוכות לא מסופרות, ובתוך התקופה המכוסה הזו מתרחש הארוע הדרמטי-הרעיוני והגזרה להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים. זהו רגע הנסירה כפי שהגדיר האר"י בדרשותיו לפורים ובאותה תקופה עם ישראל עובר ממצב קיומי אחד למצב אחר. היטיב לבאר זאת ר' צדוק הכהן מלובלין:

"גלות מצרים וסנחריב ונבוכדנצר כולם לא באו על ישראל מצד אמונתם דווקא, שאפילו יעזבו אמונתם גם כן היו משתעבדים בהם ומגלים אותם. וכן כל הצרות שעד בית שני שהיו מהאומות, לא מצינו גזרת שמד, דלא אכפת להו באמונה **רק באו לכבשם וללחום בם כמו באומה אחרת**... וגזרת המן אף שהייתה סתם להשמיד ולהרוג, מכל מקום עיקר טענתו אצל אחשוורוש היה ישנו עם אחד וגו' ודתיהם שונות מכל עם⁹"

המאבקים של עם ישראל מימי יציאת מצרים לא נשאו אופי אנטישמי אלא היו דומים למלחמות אזרחיות אחרות והקיום של עם ישראל נתפס כקיום לאומי טבעי שכלפיו אין שנאה ויצאת דופן. אולם, עם חורבן הבית הראשון והגלות לבבל נעקר הקיום הטבעי של עם ישראל והלך והתגלה הפן המסתורי, הקיום הפלאי המיסטי של כנסת ישראל. הגלות חושפת שכנסת ישראל היא מעל הזמן והמקום ומתחילה להתפתח יראה סמויה אצל האומות מנוכחותה של אומה אפופת סוד.

⁶ אסתר ח, יא

⁷ אסתר ט, טז

⁸ פרקי היבלות (בה, ה)

⁹ (רסיסי לילה נו)

איננו יודעים מה קרה בשנים ארוכות של ראשית הבית השני. אנו יודעים על גולה גדולה שאינה מממשת את העלייה לארץ, על סבל ושפל שהם מנת חלקם של העולים, על פער גדול בין עולם של בית ראשון למשהו אחר שמתחיל אי שם בימי עזרא.

ובכן, מה קרה שם בחלל שבין התקופות? מה הרקע לימי פורים הנחגגים "בכל שנה ושנה"? פשר התקופה הוא פשר החג. סיפור המגילה הוא האבחנה ההיסטורית הראשונה שעם ישראל אינו שייך כלל למשפחת העמים והאבחנה של המן הגוררת את עוצמת הגילוי בו היהודים נחשפים לזהותם הסודית התהומית הנוראה!

"הצעתו של המן והתנהלותו כלפי מרדכי והיהודים הן התיעוד הראשון של התרחשות אנטישמית של ממש...נאומו של המן הוא הדגם הקדום לתעמולה אנטישמית, ששימש בשינויים קלים את שונאי ישראל בדורות שבאו אחריו"¹⁰

לנו, החיים לאחר גזרת הצורר הגרמני הדברים יכולים להיות מורגשים פי כמה מהדורות הקודמים ואפשר לומר "מעשה בנים הוא פשר סיפורי האבות". אנו מגלים שההיסטוריה היהודית הולכת ומפרשת את עצמה, הדמיון בין המגילה לתקופתנו מזעזע ומדהים. שמש התנועה הציונית מתחילה לזרוח ולפתע נשמע הקול – להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים...

למעשה תיאורו של האר"י אודות ה"נסירה" בימי המגילה קורה ומתממש בימינו באופן הכואב ביותר. תכלית הנסירה היא להעביר את עם ישראל למצב קיומי אחר ערב גאולתו. הגאולה שתבוא אחרי מחשבת המן, הגאולה שתצמח מתוך העמידה על נפשם מתוך הגילוי של קיומם הפילאי תביא את גילוי המסתורין של התורה שבעל-פה בימי בית שני. הגאולה שתבוא אחרי אושוויץ ובלז'ץ גם היא תצמח מתוך עמידה על הנפש. השואה טלטלה את כנסת ישראל מקיום פלאי שכבר ידענו בו לקיום פלאי גבוה יותר ובלתי משוער. כך כותב גר הצדק אברהם לבִּי¹¹:

"סורג ההיסטוריה כמו נפרץ פתאום ונפערה תהום על טבעית ומטפיזית שלא ידענו כמותה עד כה. הויה רוחנית התגלתה באופן טראגי בתנורי הקרמטוריום... האם אין כאן התגלות? חזון מזעזע שאין לדחותו בלתי נסבל? איך אפשר שלא לראות כאן נקודת סיום, קץ עולם, סופה של תרבות? נקל להבין את תחושתו של פרופסור נהר האומר שהשואה השיבה את היהודים אל מצבו של אברהם שעמד מעבר אחד.

שוב ניצבים יהודים לבדם... במעמד קולקטיבי מאחד **בדומה למעמד הר סיני** והינם משתתפים במהלך מטה-היסטורי שסודו שמור להם לבדם".

כמו המן שמעורר את היהודים לזהות את קיומם הסודי ערב גאולת הבית השני, כך ניצבת השואה וצועקת לעם ישראל- יש בקיומכם סוד! אין לכם יכולת ופריבילגיה להכחיש את מישור הזהות והייעוד הצרוב בנשמתכם. הגאולה שאתם עומדים בפתחה אינה מציאות פוליטית בת העולם הזה אלא סיפורכם קשור לייעוד הנשגב של העולם, והעולם הוא סוד..

¹⁰ התנ"ך המבואר- הרב עדין שטיינזלץ, מגילת אסתר, עמוד 186.

¹¹ נוצרי ממוצא צרפתי שהתגייר בעקבות השואה. כתב את "שיבת ציון נס לעמים". עמוד 46.

מפרשיית המן ההיטלראי בבין פשר המן האגגי ושמחת הפורים שלו. שמחת הפורים אינה שמחה של מלאות הברכה כשמחת החגים הארצישראלים. שמחת פורים מזכירה צחוקו של המשוגע שהתחיל בכלל בכאב גדול. השמחה דומה יותר לשיגעון ומזכירה קצת את הרעיה בשיר השירים האומרת כי היא **חולת** אהבה ולא רק אוהבת. השנאה כלפי ישראל מעמידה את היהודים מול תהום נשמתם והם מגלים שהם לא שייכים לכאן הפשוט והריאלי.

תלמידי רבי נחמן סיפרו כי רבם היה אומר להם: "נכון אתם אנשים כשרים, אך לא זאת הייתה כוונתי. רציתי שתהיו כחיות הנוהמות ביער לילות שלמים"¹².

יש בתוכנו סוד, העולם אינו נורמלי ואנו חושפים את אי הנורמליות שלו. להאמין בה' זה לא רק לקבל את העולם אלא להאמין כי הוא עתיד **להתהפך**, ולעולם לא תדע..

שמחת פורים מזכירה לי תמיד את הפסוק המופלא "שמחנו כימות עינינו שנות ראינו רעה"¹³ משמע, השמחה היא בהתאם לעינוי ואנו מאמינים בני מאמינים בטוב הא-לוהי, כלומר שמרובה מידה טובה ממידת פורענות פי חמש מאות וכאשר ראינו רעה אם בימי המן ואם בקל וחומר שאין לו שיעור בימי ת"ש-תש"ה, אנו יודעים כי כגודל העינוי כך גודל גילוי פליאת נשמת ישראל וכגודל הגילוי כך גודל הגאולה הצומחת אל אופק פלאי.

שמחת פורים נעשית מתוך שכרות בתחילה מפני ש"תנו שכר לאובד ויין למרי נפש"¹⁴ ולבסוף מפני שאין לנו השגה בסוד העולם ויש להגיע אל 'אי ההבנה'.

היין המשכּיח (לכאורה) מעורר את הזיכרונות הכמוסים (כדברי הש"ס - "זכרהו על היין"). נוראות זכירת עמלק מקבילה לזכירת השבת. זכירת עומק הרשעה וזכירת עומק שלעתיד לבוא. "זכור את יום השבת" - שבת שלעתיד לבוא.

היהודים בימי פרס מזהים בעל מודע כי בנשמתם צרובה התורה הא-לוהית והגויים מזהים אותם עם אותה תורה ואין הם יכולים לברוח מעצמיותם.

זוהי קבלת התורה הסודית של פורים, קבלה מרצון כי התורה שוב אינה באה מבחוץ, היא האני היהודי וזה חלק מהגילוי.

אפשר לומר שיש פורים של י"ד שהוא הגילוי אך לא הגאולה, וחז"ל מתקנים גם פורים בט"ו וזהו פורים של ארץ ישראל, של ירושלים, פורים של גאולה שדומה לשרשרת חגי ט"ו בחודש. פורים של ט"ו מעביר אותנו ממרדכי היהודי בשושן המעורר את הגילוי, אל הדמות האחרונה בתנ"ך היא נחמיה, העולה לירושלים ובונה את חומתה וקשור כבר לגאולה.

(על כך שהמגילה נכתבת מתוך מבט לאחור שמעתי מר' ישראל רזנסון, על אסתר ההולכת ומגלה את זהותה קראתי בספרו של ר' יונתן גרוסמן על הסבר מיקום התקופה למדתי מהרב יואל בן-נון)

¹² שיח שרפי קודש ב, קב

¹³ תהילים צ, טו

¹⁴ משלי לו, א

לביאור סיפור המגילה

הקדמה

כאשר יהודי קורא את מגילת אסתר על פי הפשט שלה הוא אינו מבין מה מקשר בין מגילה זו לבין ספר התנ"ך הקדוש והרגשה זו מלווה אותו בעיקר בקריאת הפרקים הראשונים.

ראשית, המגילה אינה טורחת לציין כיצד היא קשורה אל מאורעות תנ"כיים מבחינת זמנה או מבחינת השתלשלות המאורעות שהובילו אליה. אמנם אזכורו של אחשוורוש נמצא בתנ"ך פעם אחת, אך אזכור זה שבספר עזרא¹⁵ אינו מספק הבנה למתרחש במגילה.

שנית, תיאור המגילה הוא תיאור מאוד "חילוני". נראה שאם היו מביאים ליהודי ירא שמים את סיפור המגילה מבלי לדעת שמקורו בתנ"ך, הוא לא היה מכניס סיפור כזה לביתו הכשר. תיאור של מלך השקוע במשתאות יין ובתאוות נשים, בחירת מלכת היופי על ידי נשים הנאספות מכל הממלכה על מנת לבלות לילה עם המלך. תיאורים כאלו יקשו על יהודי להכניס לביתו סיפור "חילוני" שכזה.

בנוסף, אנו רגילים לראות בסיפורי התנ"ך שיש השגחה, שכר ועונש. כאן במגילה ישנה גזירת שמד על העם היהודי ללא תיאור של חטא כלשהו. גם הגזרה שמתבטלת אינה מתבטלת מתוך תיאור ארוך של תשובה, אלא בציון פסוק אחד שניתן לראות בו תהליך רוחני מסוים של הרהורי תשובה: "לך כנוס את כל היהודים..."¹⁶

בדברים שלהלן ננסה לראות שלוש קומות בהתבוננות על המגילה.

ראשית, נחدد את פשוטו של הסיפור. לאחר מכן נעלה אל קומת הדרש וננסה לסכם את התבוננותם של חז"ל ברבים מבין המדרשים המופיעים בגמרא ובספרי המדרשים עצמם, ולסיום ננסה להתבונן בסוד סיפור המגילה (עד כמה שעניינו יכולות לראות).

¹⁵ עזרא ד, ו: "וּבְמַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוּשׁ בְּתַחֲלַת מְלַכְוֹתוֹ כָּתְבוּ שְׁטֵנָה עַל יִשְׁבִּי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם"
¹⁶ אסתר ד, טז

פרק א' - פשוטו של מקרא

במבט ראשון סיפור המגילה נראה כסיפור ילדים, שכן ישנם דברים רבים שאינם ברורים במציאות ריאלית. כמו כן ישנם פרטים שמשמעותם אינה ברורה די הצורך, וניתן מס' דוגמאות:

- המלך אחשוורוש מצטייר כמלך אדיב כלפי עמו ולציבור יש גישה ישירה אליו. במשך חצי שנה הוא יושב במשתה ובימים האחרונים הוא אף מאפשר כניסה חופשית לכל המוני העם בשושן הבירה. לעומת זאת, בהמשך הסיפור אנו שומעים על כללי כניסה נוקשים מאוד אל המלך ואפילו אשת המלך צריכה להיות קרויה על מנת לבוא אליו ומי שאינו מוזמן "אחת דתו להמית".
- לא ברור כיצד מלך מתייעץ עם אחד משריו אודות רעיון של השמדת היהודים ומספר ימים מאוחר יותר הוא ישאל בזעקה: "מי הוא זה ואי זה הוא אֲשֶׁר מְלֹא לְבוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן"¹⁷?
- מה היא המציאות של "וּמְרָדְכִי יִנְשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ"¹⁸?
- מי אלה בגתן ותרש ומה עניינם?
- האם אחשוורוש הוא כמו ילד שמתעורר באמצע הלילה ואינו מסוגל להירדם ומבקש מאימו שתקריא לו ספר? מהו ספר הזיכרונות?
- התנהגותם של מרדכי והמן אחד כלפי השני אינה מוסברת היטב. מדוע מרדכי מתעקש שלא להשתחוות? מדוע הוא כל כך מעורר את חמתו של המן? ובכלל מה פשר מעשיו של אחשוורוש המגדל את המן?

לאור הנקודות הנ"ל הבה ונספר את סיפור המגילה מחדש בצורה שתבהיר לנו את ההתרחשויות לכדי הבנת העלילה:

[אופן סיפור זה של המגילה שמעתיו לראשונה מפי הרב מנשה וינר משיבת מעלות ומפי הרב יעקב מדן ראש ישיבת הר עציון, ויש לכיוון שלהלן מקורות בדברי חז"ל]

האירועים הנוצצים בתחילת המגילה מבטאים אופי של מלך הרוצה למשוך את העם אליו. הוא מארגן משתאות עם שרי המדינות המקורבים והחשובים ובשבעת הימים האחרונים הוא מגדיל לעשות ופותח את המשתה לכל העם הנמצאים בשושן. תפקיד המשתאות הוא להשיג את ביסוס השלטון ויצירת דעת קהל חיובית ואהדה כלפיו.

כבר מכאן אפשר להבין שיש לו ממה לחשוש שהרי אם המלך בטוח בעצמו הוא לא מתרפס בפני כל העולם. אחשוורוש מפחד מבגידות וחתירות תחתיו.

¹⁷ אסתר ז, ה

¹⁸ אסתר ב, כא

"וּמְרַדְכֵי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ"¹⁹ - 'שער המלך' פירושו בית המשפט, כפי שמתפרש במספר מקומות בתנ"ך וכדוגמא: "נוֹדַע בְּשַׁעְרֵים בְּעֵלְהָ בְּשַׁבְתּוֹ עִם זַקְנֵי אֶרֶץ"²⁰, "וּבַעַז עָלָה הַשַּׁעַר"²¹. מרדכי אינו סתם אדם, הוא אחד משופטי הממלכה הפרסית. כלומר, מרדכי הוא יהודי שנמצא בתפקיד שלטוני בכיר.

מרדכי מגלה כי בגתן ותרש מחליטים להתנקש במלך, ולמעשה הוא חושף פרשיית ריגול בתוך בית המלך ובאנשים הנאמנים והקרובים למלך. במעמדו כשופט הוא נמצא עמוק בממשל והוא מנהל חקירה על בגידות ותככים נגד המלך.

כתוצאה מכך, הדברים נרשמים בספר הזיכרונות. מהו ספר זה? אין זה יומן אישי אשר כתב בו המלך את חוויותיו, אלא פרוטוקול המשפטים של הממלכה. כמו יום הזיכרון שהוא יום הדין של ה', כך בספר זיכרונות זה מתואר סיפור חקירתם של בגתן ותרש, הנזקף לזכות מרדכי היהודי.

לאחר שהמלך שם לב שאנשים בתוך ארמונו בוגדים הוא משער שנשלחו על ידי גורמים עוינים, ולכן הוא נוקט אסטרטגיה חדשה.

אם עד כה היה אדיב ומקרב, מעתה הוא מסתגר ומסתתר עמוק בתוך ארמונו, ומי אשר לא נקרא לבוא אל המלך והעז להיכנס "אֶחָת דָּתוֹ לְהַמִּית"²².

ומכאן גם מגיע ההסבר לגידול מעמדו של המן. המן ישמש מעתה כמעין כפיל של המלך, הוא זה שמייצג אותו כלפי חוץ והוא זה שנכנס לפני המלך כנאמן ביתו הבלעדי. המלך מצווה שכל עבדי המלך יכרעו וישתחוו להמן, ואין הכוונה למשרתים הפשוטים כעובדי המשק, אלא לשרים ולפקידים החשובים שצריכים לכרוע ולקבל את המן בבחינת מלך. למעשה אחשוורוש פועל ושולט דרך המן. עתה מובן מדוע המן מתמלא חמה, כשמרדכי אינו כורע ומשחוה לו. איך ייתכן שמרדכי, כשופט בכיר בממלכה, אינו משתחוה להמן, שר השרים, ושליחו הישיר של אחשוורוש.

המן כנאמן המלך, מציג בפני אחשוורוש את ה"בעיה", ומגלה בפניו את המקור של המתנקשים האויבים והמרגלים: "וַיֹּשְׁנוּ עִם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלֻכּוֹתָי וְדַתֵּיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֶת דַּתִּי הַמֶּלֶךְ אֵינֶם עוֹשִׂים וְלִמְלֶךְ אֵין שׁוּהָ לְהַנִּיחֵם"²³.

המן משמיע בדבריו שהיהודים הם עם שונה ולא נאמן, אינם מצייתים לחוקי המדינה ופוזרים בכל רחבי הממלכה. דבריו נשמעים כמו "הפרוטוקולים של זקני ציון"²⁴-מיעוט אתני שנמצא בכל 'חור' ובעל קשרים פנימיים בין חבריו. המן מציע רווח כלכלי עצום כתוצאה מגזרתו, ונראה כי אחשוורוש אינו נכנס לפרטי הפרשה שהרי הוא מצהיר בפניו: "וְהָעַם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ"²⁵ (ובזה יוסבר חוסר המודעות שלו המתגלה במשתה השני של אסתר).

¹⁹ אסתר ב, כא

²⁰ משלי לא, כג

²¹ רות ד, א

²² אסתר ד, יא

²³ מגילת אסתר ג, ח

²⁴ מסמך אנטישמי במאה ה-20.

²⁵ אסתר ג, יא

אסתר, המרגלת שלנו, נכנסת בשלב זה לסיפור. היא יוצרת מהלך שלא היה מבייש את השב"כ. היא באה למלך (אולי כיעל הגיבורה מספר שופטים) "ותלבש אסתר מלכות"²⁶. היא רוצה למשוך את המלך להיות בקרבתה, והמגילה מכנה את הבגדים הללו בגדי מלכות. (ללבוש מלכות- משתמע כמשהו רוחני, היא התלבשה באומץ מלכותי. הדבר משתמע גם במשמעות קבלית, כפי שאמרו חז"ל שנתלבשה ברוח הקודש. אולי זו אותה רוח הקודש הפועמת בגיבורים כגדעון וכשמשון. בפועל אולי היא לבשה בגדים שימשכו את המלך, אך בהקשר הזה של מסירות הנפש בעד כלל ישראל הפכו הבגדים לבגדי מלכות).

מטרתה של אסתר היא לעורר אצל המלך חשד כלפי המן. אסתר מבקשת מהמלך להצטרף למסיבה אינטימית זוגית יחד עם שותף שלישי- המן. יש לשער שהזמנה זו מפליאה את המלך ואולי, כשהוא מגיע אל המשתה, אסתר מראה קרבה להמן ועל ידי כך מעוררת גם קינאה. לבסוף, מתברר שאין לה שום תכלית במשתה כי אם להזמין למשתה נוסף את אותו ההרכב.

"בְּלִילָה הַהוּא נְדָדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"²⁷ - ומה הפלא? נאמן ביתו מעורר אצלו מחשבות קשות. 'האם גם המן חותר תחתיי?!' האם לא כדאי להדיחו ולחפש נאמן אחר?!' (כדרכם של שליטים עריצים בכל ההיסטוריה).

הוא מצווה להביא את ספר הזיכרונות, על מנת לחפש ולאתר דמות בממלכה שאפשר לסמוך עליה ושתחליף את המן. אחשוורוש מוצא את מרדכי כנאמן, ומהרהר אולי מרדכי יכול להוות אופציה.

אלו הם המחשבות והפחדים אשר עוברים במחשבתו של אחשוורוש.

לפנות בוקר, שומעים רעש בחצר. אחשוורוש נלחץ וצועק מי בחצר?! ומי זה? המן, אשר מבקש לתלות את מרדכי. המן "בעננים", רק לפני כמה שעות ישב עם המלך והמלכה, ועכשיו מנצל את ההזדמנות בכדי לפגוע במתנגד האדיר והשנוא שלו, אך מבחינת אחשוורוש מרדכי הוא כבר הנאמן החדש שלו. לאור החששות והמחשבות של אחשוורוש, הוא בוחר את המן ושואל אותו כיצד אפשר לצ'פר מקורב למלכות. (יש להניח כי אחשוורוש ידע שהמן חושב שהוא המקורב למלכות) אפשר היה לצפות שהמן יענה: "איש אשר המלך חפץ ביקרו יתנו לו כסף ואדמות", אך המן מבקש דבר לא הגיוני. הוא רוצה גיוני מלכות, להיראות כמלך. בעצם, המן רוצה סוג של טקס המלכה.

מבחינת אחשוורוש המבחן הצליח - הוא מבין שהמן מכין את עצמו לרגע שיוכל להחליפו.

אחשוורוש מצווה עליו לעשות זאת דווקא למרדכי, והמן בהלם.

לאחר שהמן מגשים את חלומותיו שלו על מתנגדו מרדכי, הוא חוזר לביתו לבכות בפני אשתו, ומיד נקרא למשתה השני בו אסתר אומרת לאחשוורוש: "כִּי נִמְכַרְנוּ אֶנִּי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ וּלְאַבְדָּ..."²⁸.

אחשוורוש כועס על המן ויוצא להתאוורר, המן נופל על המיטה אשר אסתר עליה, ובשובו לארמון חושב המלך כי המן חפץ גם באשתו. לאחר כל החשדות האלה, מגיע חרבונה לארמון ומצביע על העץ שהמן הכין על מנת לתלות את מרדכי- האדם היחיד שנשאר למלך לסמוך עליו.

התוצאה ברורה: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תְּלֹהוּ עָלָיו"²⁹ והמן נתלה.

אז מספרת אסתר לאחשוורוש שמרדכי הוא דודה.

²⁶ שם ה, א,

²⁷ שם ו, א,

²⁸ שם ז, ד,

²⁹ שם ז, ט

הרב חנן פורת ז"ל הסביר שלאסתר לא היה אומץ לעשות זאת בלילה הראשון. ורק למחרת, כאשר ראתה שהמן מרכיב את מרדכי על הסוס ראתה בזה סימן אלוקי ואזרה אומץ לעניין. המן נתלה, אך הגזרה עדיין לא משתנה. במשך שבועים יום אסתר מתחננת בפני המלך כדי לבטל את הגזירה, ובכ"ג סיון יוצאות האיגרות השניות בהם נאמר שהיהודים קיבלו זכות להתגונן ולהילחם על נפשם.

מהלך האירועים מהיר. מיום הפלת הפור ועד שהמן נתלה עוברים שבועיים. המלחמה נגד היהודים הייתה צריכה להתרחש שנה אח"כ.

במשך הזמן, מהאגרות השניות בכ"ג סיון ועד ל"ג באדר, עם ישראל עובר תהליך של התגבשות, רבים מעמי הארץ מתייחדים, והסוף הטוב ידוע.

עד כאן סיפרנו את המגילה בצורה מובנת יותר. הסיפור קריא עכשיו.

אבל עדיין צריך להבין מה עניין המגילה? האם זהו סיפור מתח? ומה עומד מאחוריו?

ייתכן שאופן סיפור זה של המגילה הוא התיאור הריאלי והמציאותי של הסיפור. הדבר העיקרי שחסר בתיאור הזה הוא הבנת דמותם של מרדכי ואסתר. המגילה לא מספרת מדוע מרדכי לא השתחוה להמן, והרי עקשנותו של מרדכי לכאורה גלגלה את כל הגזרה. ישנו כיוון פרשני מודרני הרואה בסיפור המגילה סיפור התבוללות של יהודים. מרדכי הוא איש יהודי בשושן הבירה המנסה להתברג לפקידות של הממלכה, ובהמשך הוא אכן זוכה למעמד הרם, כפי שכתוב: "בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך". השם מרדכי הינו שם לועזי והוא שולח לבית המלך את אסתר שאף היא קרויה בשם לועזי, שהרי שמה היהודי הוא הדסה. המטרה, כביכול, היא להשתרש בעולם הפרסי. בהמשך, היהודים המתבוללים מגלים כי מחנות ההשמדה של המן מזהים אותם כיהודים והקערה מתהפכת על פיה בתודעתם של היהודים.

הם בוחרים ביהדותם מחדש, מתכנסים ועומדים על נפשם, והאישה המתבוללת הופכת להיות המצילה והגואלת.

ביאור זה לסיפור המגילה מעצים את הקושי מדוע לא כרע מרדכי להמן? אפשר לומר שעובדה זו אומרת ומדגישה לנו שמרדכי ראה עצמו יהודי גאה ולא לחינם הפך מעשהו לסמל לגאווה יהודית אמתית: "וּמְרַדְכֵי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה"³⁰.

ובכל זאת פרשנות זו יפה להיאמר ביחס ליהודי פרס. עדיין נותרה שאלה בסיסית: על איזה רקע התרחשה המגילה מבחינת ההיסטוריה היהודית שהיא היסטוריה של גלות וגאולה? סיפור הגאולה של המגילה, שאינו סיפור גאולה אמיתי, ושאינו בו את ארץ ישראל ואת ירושלים, מה פירושו? השמחה הגדולה וחקיקת ימי הפורים לנצח כפי שמוזכרים בסוף המגילה אינם ברורים כלל ועיקר.

מכאן הדרך עולה אל סיפור המגילה על פי רובד הדרש כפי שננסה לבאר בפרק הבא.

נספח לפרק- טבלת אירועים ותאריכים:

מיקום במגילה	שנת המלכות	תאריך	אירוע
פרק א' פסוק ג'	3		משתה מאה שמונים יום לשרים +שבעה ימים לכל העם ובסוף הריגת ושתי
פרק ב' פסוק ט"ז	7	טבת	בחירת אסתר למלכה + משתה
פרק ג' פסוק ז'	12	א' ניסן	המן מפיל גורל הגוזר שבי"ג באדר תתבצע ההשמדה
פרק ג' פסוק י"ב	12	י"ג ניסן	שליחת האגרות להשמדת היהודים
פרק ד' פסוק ט"ו	12	י"ג-ט"ו ניסן= פסח	צום שלושה ימים בשושן
פרק ה' פסוק א'	12	ט"ו בלילה	משתה ראשון של אסתר, אחשוורוש והמן
פרק ו' פסוק א'	12	ט"ו בלילה	הכנת העץ ע"י המן, נדדה שנת המלך
פרק ו' פסוק ט'	12	ט"ז בבוקר	המן מרכיב את מרדכי על הסוס
פרק ז' פסוק א'	12	ט"ז בערב	משתה שני של אסתר, אחשוורוש והמן + תליית המן
פרק ח' פסוק ט'	12	כ"ג סיוון	אגרות שניות של נתינת זכות ליהודים להתגונן
פרק ט' פסוק א'	13	י"ג אדר	ביטול הגזירה, התייהדות העמים ושמחת היהודים

פרק ב'- דרשות חז"ל

אחד הנעלמים הגדולים בסיפור הוא מקומה של א"י. מתוך המגילה עצמה אין לנו מידע ברור מהו המצב בארץ ישראל- האם היא בנויה או חרבה? כמה יהודים יש שם? יש לנו פסוק אחד בלבד שהוא כעין חוט המקשר את סיפור המגילה אל ארץ ישראל ואל ירושלים:

"אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוֹשֵׁן הַבֵּיָרָה וַשְּׁמוֹ מְרֹדָכִי בֶן יְאִיר בֶּן שְׁמַעִי בֶן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי; אֲשֶׁר הִגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם הַגְּלָה אֲשֶׁר הִגְלָתָה עִם יְכָנְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל"³¹

אנו שמים לב, שהפועל ג.ל.ה מודגש מאוד בפסוק ומופיע ארבע פעמים, נראה שהפסוק מדגיש כי מרדכי הוא מעין שריד "ארכיאולוגי" מירושלים העתיקה הישנה אשר נמצאת במקום אחר. אולם חז"ל באופן מאוד ברור מקשרים את סיפור המגילה אל המצב של גאולת הבית השני של 'שיבת ציון' המתרחש לדעתם במקביל לסיפורה של המגילה.³²

³¹ אסתר ב, ה-ו

³² הערה היסטורית לראשית ימי הבית השני:

ההיסטוריה של ראשית הבית השני לוטה בערפל. קיים פער גדול בין המחקר ההיסטורי לבין הכיוון המרכזי בחז"ל, ומגילת אסתר מתרחשת בלב הערפל הנ"ל.

ע"פ חז"ל (המקור הבסיסי ביותר במדרש "סדר עולם" המופיעה בגמרא במסכת ע"ז "מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה"), בית שני עומד על תילו ארבע מאות ועשרים שנה בלבד. שלטון פרס היה רק בן חמישים ושנים ופועלו (בעיקר) שלשה מלכים: שלוש שנות כורש, ארבע עשרה שנות אחשוורוש, ושלושים ושש שנות דריווש-ארתחשסתא.

כורש הוא בעל ההצהרה לרישיון העלייה ובניין הבית. בימי אחשוורוש נכתבו כתבי השטנה ותהליך שיבת ציון נעצר. בשנה השנייה לדריווש הונחה אבן הפינה לבניין הבית ובשנה השישית הוא נחנך. בשנה השביעית מתרחשת העלייה השנייה – עליית עזרא, ובשנה העשרים מגיע נחמיה ובונה את חומת ירושלים. בשנה ה-שלושים ושש לדריווש, כבר כובש אלכסנדר את המזרח, ואם כן עזרא יכול ללחוץ יד לשמעון הצדיק החכם הקדום ביותר הנזכר במשנה.

אולם לפי המחקר ההיסטורי המקובל במדע כיום, בית שני עומד על תילו כ- חמש מאות ושמונים שנים! והשושלת האחמנית, היא שושלת פרס ומדי, נמשכת כ- מאתיים שנה ומונים בה שנים עשר מלכים! יש בשושלת זו מס' מלכים בשם כורש, בשם דריווש ובשם ארתחשסתא, ויש בה מלכים ששםם דומה לאחשוורוש (אחשריאש).

מה עושים? מה האמת? ניתן לומר שאנו אין לנו אלא את דברי-חז"ל (אם כי גם במקורותינו ניתן למצוא חשבונות אחרים בספר דניאל, למשל). אולם איננו רגילים לזלזל במדע (על אף שתקופה קדומה כזו היא בכל אופן מדע לא וודאי דיו, וקשה לצייר היסטוריה מדויקת של אותה תקופה. יש לציין שמניין מסודר וודאי יש לנו רק מימי אלכסנדר מוקדון והוא מניין השטרות!) רבות נכתב על הסוגיה הזו.

ההבנה הפשוטה היא שחז"ל לא באו למסור עובדות היסטוריות לשם ההיסטוריה ולכן לעיתים העובדות ההיסטוריות אינן דווקא כפשוטן! חז"ל יוצרים חשבון שנים שנובע מתוך המקראות, לדוגמא בשנת שבע לארתחשסתא עולה עזרא, בפרק שלפניו מתואר השנה השישית לדריווש שבה נחנך המקדש. חז"ל יצרו רצף ואמרו כי ארתחשסתא הוא דריווש ואם-כן עזרא מגיע בשנה השנייה לבנין הבית השני. אך ייתכן כי עברו שנים

לפי חז"ל לא רק שארץ ישראל ומצבה נמצאים ברקע של סיפור המגילה, אלא זהו הסיפור האמיתי שמתרחש מבין השיטין של המגילה. וזהו סיפור המגילה ברובד הדרש:

"יְיָהּ בְיָמֵי אַחַשְׁוֵרוּשׁ"³³

במלכות פרס פועלים בעיקר שלושה מלכים: כורש, אחשוורוש ודריווש (או בשמו האחר- ארתחשסתא).

על ימיו של כורש שמענו בראשית ספר עזרא. בימי מלכותו הקצרים עלו זרובבל ביחד עם גל ראשוני של שיבת ציון, והוא אשר נתן את ההצהרה המפורסמת שכללה רישיון עליה והקמת המקדש.

אחשוורוש הוא המלך האמצעי. בראשית מלכותו נשלח אליו כתב שטנה מִצְרֵי יהודה וירושלים וזה גורר את השבתתה של בניית המקדש ועצירה של כל תהליך שיבת ציון. העצירה של שיבת ציון נותרה על כנה בכל ימי המלך אחשוורוש ורק בימי המלך הבא, כלומר בשנת שנים למלכות דריווש, שב לתוקפו האישור הפרסי לבניית המקדש.

בשנה זו פועלים הנביאים חגי וזכריה ומקץ ארבע שנים, בשנת שש למלך דריווש, נחנך הבית השני. התנופה הגדולה למהלך שיבת ציון מתרחשת רק בשנת שבע לדריווש (ששמו משתנה לארתחשסתא) על ידי עלייתו של עזרא בעל מנהיגות רוחנית, ובשנת עשרים לדריווש מגיע נחמיה, המנהיג המדיני, ובונה את חומת ירושלים.

הנה אנו רואים שהשמש שזורחת לכנסת ישראל בראשית מלכות פרס, בהצהרת כורש החגיגית, שקעה באמצע זריחתה בימי אחשוורוש. ובתוך ימי השקיעה של תהליך שיבת ציון, אשר מתרחש בארץ ישראל, יורדת האומה לפתע למצב שפל ביותר של גזירת השמדה היוצאת מארמון המלכות בגולה שבשושן.

מכאן תובן דרשתם של חז"ל: "אסתר מן התורה מניין? ואנוכי אסתר אסתר"³⁴.

זוהי תקופה בה יש שתי הסתרות: הסתר אחד הוא החזרה למצב הגלות, ובתוך אותו הסתר, הסתר נוסף שהוא כיליון והשמדתו של עם ישראל.

אם כן מיהו אחשוורוש על פי חז"ל? נראה כי הוא המלך אשר תחת הנהגתו ובגזירתו, נעצר מהלך הגאולה של הבית השני. הוא המלך אשר עושה משתה בשנת שלוש למולכו, שנה שבה הוא חש כי נתיישרה מלכותו, ולפי חשבוננו שבעים שנים אשר עליהם דיברו נביאי ישראל כי לאחריהם יפקדו, יעלו ויבנו את מלכותם ומקדשם- שבעים השנים הללו חלפו להם, ואם כך לא תקום עוד כנסת ישראל מנפילתה, שכן האויב האמיתי המערער על היציבות של מלך גוי כמו אחשוורוש אינו אלא העם היהודי וחלומו לשוב להקים את אותה ממלכת כוהנים וגוי קדוש. מלכות שכזאת בלב שלטונו שמהודו ועד כוש אינה אלא חיץ במלכותו.

זהו חצי המלכות. "עַד חֲצֵי הַמְּלָכוֹת"³⁵ הוא מוכן לשמוע ולתת, אך חצי המלכות, דבר החוצץ למלכות, החזרת רישיון בניית הבית, לזאת הוא אינו מסכים.

רבות ודריווש וארתחשסתא אינם אחד. המניין של חז"ל הוא מניין השנים המשמעותיות הוא סדר המלך האלוהי. חז"ל דומים בזאת לנביא הכותב את היסטוריית שופטים שמואל ומלכים, הנביא מתאר את ההתרחשות האלוהית המובילה את הבריא ליועודה ויש כאן דברים רבים בעניין ואכמ"ל!

³³ אסתר א, א

³⁴ בבלי, חולין, קלט ע"ב

³⁵ אסתר ה, ו

אחשוורוש הוא מלך של אחת מארבע מלכויות הידועות, שאינן נותנות לכנסת ישראל להיות ממלכה (בבל, פרס, יוון, רומא), אולם שומרות הן על כנסת ישראל, בבחינת השומרים שבשיר השירים. ישראל הם הנתונים בממלכתם, אך משהתחיל תהליך שיבת ציון, וכביכול הייתה יציאה ממלכות פרס אל הגאולה יצאו ישראל משמירתם.

אחשוורוש מוכר את נתיניו ב"עסקה כלכלית" להמן שהוא אגגי, שם הרומז לשיבוכו לעמלק, ועמלק הוא המסוגל להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן ביום אחד. ומיהו מרדכי? מרדכי מבחירי השבים לציון עוד מימי זרובבל. אם כן מה לאיש כזה במעמד פקידות שלטונית בשושן? מרדכי עוזב את ארץ ישראל, חוזר לגולה, ובזכות כישרונו מתברר למערכת השלטונית עד שהוא הופך משנה למלך. מה ראה מרדכי על ככה?

אלא כלל זה יהא נקוט בידך:

אומות העולם יסתכלו על ישראל כפי שישראל מסתכלים על עצמם.

לא אחשוורוש עצר את תהליך שיבת ציון אלא אנחנו אלו שעצרנו את התהליך. כורש הזמין את העם היהודי לעלות לבנות את בית ה' אך ההמונים לא עלו. רבות דובר בחז"ל על ההחמצה שבתהליך שיבת ציון, לפחות בשלביו הראשונים. בספרי הנביאים חגי וזכריה אנו שומעים על הצדיקים שפעלו עם העולים ומצאו עצמם מתמודדים עם קשיי הבנייה וההתיישבות כשהם לבדם מתי מעט. במגילת אסתר אנו שומעים על צדיק שפעל בדרך אחרת. מרדכי חוזר אל הגלות, נודד הרחק אל שושן, ומטרתו כפולה: האחת להיכנס לפני ולפנים אל השלטון, לפעול מתוך בית המלכות להחזרת האישור שיפתח את הדרך לעליית מדרגה בתהליך שיבת ציון ובניין הבית. והשנייה, לפעול פעולה פנימית בתוך עם ישראל, זוהי המטרה היותר משמעותית שכן כפי שאמרנו 'הכל מתחיל מאצלנו'.

מהי דמותו של העם היושב בשושן ובמרחבי פרס שלא עלה לארץ? חכמים אמרו שגזרת ההשמדה הייתה בעקבות ההשתתפות של בני אותו הדור בסעודת אחשוורוש. אין כוונתם של חז"ל שהיהודים עברו באותו משתה על בעיות הלכתיות כגון כשרות או צניעות (ומן המדרשים עולה כי לא הייתה בעיה כזו), אלא שההשתתפות עצמה הייתה הניצחון של אחשוורוש. הנה אומר אחשוורוש- היהודים מודים בעצם השתתפותם כי רחוק החלום היהודי, חלום של ממלכת כוהנים וגוי קדוש, להיות ממומש. תרדמה נפלה על העם היהודי וכל שנותר הוא רק להשקותם יין, לערבבם בתוככי פרס והדרך למלכות בשר ודם, אשר תחליף את מלכות שמיים, סלולה.

הרב יעקב לבנון מיישבת הר המור נוהג להסביר שהייתה ליהודים תפיסה שהיהדות היא דת שעניינה מסתכם בטקסים דתיים שבין אדם למקום, ולכן ארץ ישראל אינה חשובה כל כך, אולי מלבד ערכה כאחת המצוות.

מושג הגאולה לא נתפס כחלק מהותי בתפקידו של עם ישראל, זוהי הסיבה שלא התרחשה עלייה גדולה. (תפיסה זו פוגמת בייחוד ה' מפני שמבחינתה האמונה היא פינה בחיים הרוחניים של האנושות, אך היהדות הגאולית רואה את האמונה כבונה את החיים מהארץ ועד השמיים ולשם כך נדרשת חרות ישראלית על אדמת ארץ ישראל).

אם כן עם ישראל תופס את עצמו כפרטים עובדי ה' ולא כאומה נושאת בשורה מהפכנית.

מרדכי חוזר אל הגולה ושואל 'עם ישראל אייכה?!' איננו יודעים מדוע מרדכי אינו כורע ואינו משתחוהו להמן, אומנם סופו של המן מעיד על אישיותו, שאותה הכיר מרדכי ושהתבטאה בשנאה עזה לעם היהודי ולכן אפשר לומר שאי כריעתו להמן מבטאת גאווה יהודית אמתית של מי שמכיר בייעודו ובתפקידו האמתי של עם ישראל. אי אפשר לדעת האם צפה מרדכי את השתלשלות העניינים אשר יתרחשו בעקבות עמידתו הגאה אך אפשר לומר בביורור שמאחר והתנהגותו היא זו שגרמה לגזירת ההשמדה האיומה, הוא רואה בכך הזדמנות לעורר את האומה הנרדמת. הזדמנות להחזיר לה את הַכְרֵתָה העצמית האמתית. הוא רואה את הימצאותה של אסתר בבית המלך כחלק מתוכנית אלוקית לרומם את עם ישראל לקראת הגאולה.

במישור המעשי אסתר תתפקד כמרגלת הישראלית בצמרת השלטון. במישור הפנימי של תיקון האומה, תשלח אסתר את מרדכי אל היהודים בבקשה הנחרצת כל כך: "לָךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשַׁן וְצוּמוּ עָלַי"³⁶ (מופיע בסה"ק שאסתר היא השכינה. צומו עלי- על השכינה, דהיינו התפילה אינה רק על גורלם הפיזי כי אם על מצב השכינה שהיא מקור כוחם וגדלותם של ישראל וממנה ייעודם הגדול).

הימים- ימי אמצע ניסן. מרדכי מבטל את ליל הסדר כי אין ערך לחרות של יציאת מצרים אם שאיפת הגאולה אינה יוקדת בכנסת ישראל. אמרו חכמים כי מרדכי עסק עם תלמידיו בהלכות מנחת העומר כאשר המן הגיע עם הסוס ולמראה השיעור הוא נדהם ואומר: 'קומץ מנחת העומר דחה את כל תוכניתו'.³⁷

כידוע, מנחת העומר מבטאת את החרות הלאומית, את מדרגת הטבעיות ואת קומת החול של כנסת ישראל. מרדכי מלמד בעם ישראל את השאיפות הלאומיות להקמת מלכות של קדושה שמתחילה מהארץ וכוללת את החול ומרוממת אותו אל הקודש.

רעיונות אלו קשורים אל מצוות העומר, אל החיבור שבין השעורה של א"י לבין המקדש ובכך מעורר מרדכי את הכיסופים ואת ההכרה בעניין האמתי של ארץ ישראל. מכוח אותם ימי כינוס וצום מתאפשרת ההתרחשות בארמון המלך. הגזירה משתנה וניתן ליהודים רשות להתגונן, והם נקהלים ועומדים על נפשם (בביכול הכירו מעלת נפשם). אסתר הרה לאחשוורוש, מגדלת את דריווש ופותחת את הדרך להמשך שיבת ציון.

נסכם את סיפור המגילה על פי רובד הדרש בלשונו של רבי צדוק: "שכל עניין המגילה יורה על עניין פנימיות צמיחת הישועה שנתעורר מלעילא על בנין בית המקדש"³⁸.

האם המהלך הצליח? הלא אנו יודעים כי בכל זאת מהלך הבית השני לא פרץ כבימי יציאת מצרים מתוך הצלתם מגזרת ההשמדה אך נראה כי בכל זאת קרה כאן משהו בלתי הפיך. כאשר מרדכי ואסתר קובעים את ימי הפורים הם מתקנים תקנה משונה ביותר, הפורים חוגגים בתאריך יד' אדר, ואילו המוקפים מימי יהושע בן נון קוראים בתאריך טו' באדר. אנו יודעים כי הערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון הם ערי ארץ ישראל ובפרט ירושלים. כמו כן, ידוע כי יום ט"ו

³⁶ אסתר ד, טז

³⁷ בבלי, מגילה טז ע"א

³⁸ פרי צדיק פורים, ח

בחודש הוא הוא יום חגם של ישראל (סוכות, פסח וכו'), ובביכול רומז מרדכי כי החג האמתי של פורים יהיה בארץ ישראל. כלומר התחיל פה משהו, אך עניינו הוא שימשיך ויתגלה במלא כוחו בירושלים ואכן דור אחרי מרדכי יופיע נחמיה ויבנה את חומות ירושלים.

ועדיין הלב שואל מה סודו של חג הפורים?
מהי אותה גאולה הנמצאת בסתר המדרגה בעוד שבשטח הגלוי "אכתי עבדי אחשוורוש אנן"³⁹?

כדי לנסות להבין זאת נפנה לרובד הפנימי יותר.

³⁹ בבלי, מגילה יד ע"א

פרק ג'- נגיעה בסוד המגילה

סיפור המגילה הוא רגעיו ה-כמעט אחרונים של התנ"ך. מהו סיפור התנ"ך?

זהו סיפור על הרצון האלוהי להתגלות בארץ דרך האומה וללוותה במשימתה הקשה. הקב"ה יוצר שורשים חזקים (אברהם יצחק ויעקב), מזכך את האומה בהריונה במצרים, מוציאה ממצרים ומעניק לה 'כל אשר יוכל לתת' (כביכול) במדבר, נוטעה בארץ ומביאה לאן שחפץ- למלכות דוד ושלמה.

אך ראה זה פלא, מכאן ואילך הכל הולך וקורס, דועך ומתמוטט. פיצול המלכות, גלות מלכות אפרים, חורבן הבית, גלות יהודה וחזרה למקום ממנו התחלנו, בבל. והנה ברגע האחרון של התנ"ך-עולה לפתע אפשרות משונה ומזעזעת להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד- הפתרון הסופי. הגיבור, שכל עיסוקו של התנ"ך בו, הגיבור שטופח והושקע כל כך עומד להיעלם. הוא נכנס לכבשני המן... הוא יוצא מהם. הוא נולד מחדש "יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה"⁴⁰.

מה משמעות הסיפור הזה? במספר מקורות טוענים חז"ל כי פורים הוא משהו שונה מכל החגים וכי הוא עולה עליהם עד כדי שנאמר שגאולתו גדולה מגאולת פסח. מתן-תורה היה בו ועוד גדול היה ממתן תורה של שבועות, וימיו אינם בטלים:

"ת"ר ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש? אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה ומה מעבדות לחירות אמרי' שירה, ממייתה לחיים לא כל שכן?"⁴¹

"ויתייצבו בתחתית ההר" א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא אעפ"כ **הדור קבלו בימי אחשורוש** דכתיב: "קיימו וקבלו היהודים" קיימו מה שקיבלו כבר".⁴²

"טבחה טבחה מסכה יינה. אמר ר' אבהו זו אסתר המלכה, שבשעה שהגיע צער לישראל בימי מרדכי, מה עשתה, התקינה סעודה לאחשורוש ולהמן הרשע, ושכרה אותו יין ביותר, והיה הרשע סבור בעצמו שחלקה לו כבוד, והוא לא היה יודע שפרשה לו מצודה שמתוך ששכרה אותו יין קנתה לה אומתה לעולם. אף ערכה שלחנה. שערכה לה שלחן בעולם הזה ובעולם הבא, ואי זה, זה שם טוב שקנתה לה בעולם הזה ובעוה"ב? **שכל המועדים עתידים בטלים, וימי הפורים [אינם בטלים לעולם, שנאמר 'וימי הפורים] האלה לא יעברו מתוך**

⁴⁰ תהילים כב, לב

⁴¹ מסכת מגילה דף י"ד.

⁴² מסכת שבת דף פ"ח.

היהודים". אמר ר' אלעזר אף יום הכפורים אינו בטל לעולם, שנאמר "והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה"⁴³

המהר"ל קושר את מהותו של פורים למשנה ולגמרא במסכת ברכות:

"מתני': מזכירין יציאת מצרים בלילות, א"ר אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך"⁴⁴ ימי חייך – הימים, כל ימי חייך – הלילות, וחכ"א ימי חייך – העוה"ז, כל – להביא לימות המשיח:

גמ': תניא, אמר להם בן זומא לחכמים, וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח? והלא כבר נאמר "לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם יְקֹנֶה וְלֹא יֵאמְרוּ עוֹד חַי יְקֹנֶה אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: כִּי אִם חַי יְקֹנֶה אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם". אמרו לו: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר ויציאת מצרים טפל לו. כיוצא בו אתה אומר "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך"⁴⁵.

ישנה הגאולה של יציאת מצרים וישנה הגאולה של אחרית הימים. שני המהלכים הללו יתרחשו בבריאה ויובילו לתיקונה ולאחריתה. פסח וכל המועדים, הם למעשה ציוני דרך בגאולת יציאת מצרים והם קשורים למהלך הראשון בו עסוק התנ"ך.

פורים פותח את המהלך השני, הגבוה יותר. (מציאותם של "המועדים הבטלים" התקיימה באופן סמלי בסיפור המגילה בו היהודים צמו בליל הסדר). למהלך הראשון ולמהלך השני יש שמות, שהם ההגדרות של חז"ל, המהלך הראשון נקרא מעבדות לחרות, והמהלך השני ממיתה לחיים.

במבט גלוי, גאולה מעבדות לחרות נראית עמוקה יותר שכן היא עוסקת במצב הרוחני. יש כאן תוכן רוחני שגבוה מקומת הקיום הבסיסית ולעומת זאת "ממיתה לחיים" מתאר הישרדות, ואכן יציאת מצרים והמהלכים האדירים שבעקבותיה, מתן-תורה והליכה במדבר אל ארץ-ישראל עמוקים פי כמה מגאולת-פורים שלכאורה אינה אלא הישרדות בגלות.

אך במבט פנימי, יש כאן התרחשות אחרת. מהו המצב של 'מעבדות לחירות'?

העבד הוא אדם שאינו עסוק בהגשמת חלומותיו, הוא כלי בידיו של אדונו ואת חלומותיו של אדונו הוא מגשים בפועל כפיו. שמא אין לו חלומות? שמא לא נחשף לחלומותיו? באה יציאת מצרים והטעינה את העבד, את כנסת ישראל בחלומות. המון אור יורד על עם-ישראל, ראשו מתמלא ברעיונות כבירים ובחלום לבנות לה' מקדש בארץ, להפוך את הארץ כולה למקדש ה'.

⁴³ מדרש משלי פרשה ט'.

⁴⁴ דברים פרק ט"ז פסוק ג'

⁴⁵ בבלי, ברכות יב ע"ב

השינוי שחל בעבד הוא שינוי בראש.

הראש החלול (או הבלתי מודע לתוכנו) נתמלא באורות, תכנים וחלומות.

אך הראש אינו הכל, יש משהו שלא קרה- הגוף לא השתנה, זה הגוף אשר היה עבד ויצא לחירות.

הגאולה הייתה עד הצוואר, אך לא מן הצוואר ועד כפות הרגליים.

ובכן, מסתבר שהגוף אינו מתאים כל כך לנשמה. מסתבר שהכלי אינו מתאים לאור שחל בו. האורות הרבים גדולים מדי על הכלי, האור כופה עצמו על הכלי, הנשמה כופה עצמה על הגוף, הגוף הוא גוף של עבד ואם כן לא לנצח ישא הגוף את אורות הנשמה, לא לעד יהיה הסוס מרכבה לרוכב בו ומכוונו בכפיה. לכן, לאחר ימי דוד ושלמה הירח מתמעט, כנסת ישראל מתחילה לצלוע מכובד האורות עד שהיא מתפרקת... גלות.

ובעומק הגלות כנסת ישראל באה אל מותה, זוהי גזירתו של המן להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. האורות התעלו והכלים נשברו. אלא שפתאום מופיעה הארה חדשה בעולם – הארת תחיית המתים ("ממיתה לחיים לא כל-שכן!"⁴⁶).

נצא מהשער שפתח לנו המהר"ל וניכנס בשער אחר שפתח לנו בן-דורו האר"י הקדוש.

האר"י מחבר את המגילה לסוד הנסירה:

מן המפורסמות הוא שסיפור האיש והאישה בגן-עדן, אשר מחוברים בגבם, גב אל גב, ננסרים ונפרדים ושוב נפגשים פנים אל פנים, אינו אלא סיפור עומק של תהליכי-על בבריאה, אשר שבים ועולים בהקשרים שונים.

הזכר מבטא את המקור, את המשפיע, הוא האור, הוא בבואה ושיקוף לקב"ה, ואילו האישה תבטא את הכלי, את קבלת השפע, את השכינה.

האיש מזוהה יותר עם הנשמה, והאישה קשורה לבריאה לגוף (אור הגוף קשור לאור השוכן באישה). קיימת אחדות קדמונית.

הנשמה דבוקה בגוף, האור בכלים, אך חיבור זה הוא גב אל גב. הנשמה כופה עצמה על הגוף ובלכתה ילך אחריה כקוף אחרי בן-אדם. (מבחינה פנימית הגוף הוא המדרגה הנמוכה והאחרונה של הנשמה ובשלב הקדום הוא נטפל אליה כזנב).

שלב זה נפסק בנסירה: על האדם נופלת תרדמה, ואח"כ נסירה. כאן מתרחש הפירוד הקשה. אבל פרוד זה יוביל למפגש חדש ואחר, פנים אל פנים (פנים זה רצון).

הנשמה והגוף יתלכדו ויהפכו לאחד, הגוף יהיה הכלי הַנְּבִיאָה של הנשמה.

(הרכב הופך לסוסי-אש-ממש כמו הרוכב. ניתן לעלות עם הגוף בסערה השמימה).

מגלה לנו האר"י הקדוש:

הנסירה הגדולה בהיסטוריה שלנו, מתרחשת בימי הגזרה של המן להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים.

מיציאת מצרים כפתה הנשמה עצמה על הגוף, עד אשר הכל קרס ונפלה תרדמה על האדם.

התרדמה היא גלות בבל, שינה של שבעים שנה, אך הנה בקצה השינה נעשית הנסירה, הפרדה מוחלטת בין הזכר לנקבה, בין הקב"ה לשכינתו, בין הקב"ה לכנסת ישראל, בין העולם לבוראו.

והנה ציור הנסירה הוא הציור של פתיחת מגילת-אסתר:

עולם שבו אין אלוקות ואין עם ישראל!

זהו עולם שאין בו קדושה ואין בו ירושלים. עולם שבו יש רק גוף. המגילה מתארת מתירנות קשה- יין המסלק את התבונה שהיא מותר האדם ותאוות נשים, תאוה המבטאת יותר מכל את הגוף הבלתי- מרוסן על-ידי הנשמה.

בעולם של תחילת המגילה יש רק שריד אחד מירושלים, מוצג ארכיאולוגי משם, ושמו מרדכי. יש שם תיאור המזכיר את המשכן, חצר פנימית וחצר חיצונית, חור כרפס ותכלת וכלים מכלים שונים. יש כאן אלטרנטיבה למקדש הירושלמי ומכאן עולה ההחלטה ליצור עולם ללא ישראל. זו היא הפרידה, הנסירה הקשה של העולם דהיינו הכלי מנשמתו דהיינו מהאור שבו, מהאלוקות. בעקבות הנסירה יחל להתהוות קשר חדש בין הנשמה והגוף.

הארת-תחיית המתים:

בתורתו של הרמח"ל הודגש הביאור של המוות והתחייה. אם היה אדם הראשון נזהר מאכילת עץ הדעת טוב ורע, היה מתקדש כולו והנשמה הייתה מתאחדת לנצח עם הגוף בראיית פני-אלוקים. משחטא אדם, נכנסה בו זוהמת הנחש ומאז "הטוב ורע" נכנס לגוף והגוף עכור.

זהו הגוף אשר אין הנשמה יכולה להתאחד עמו ועל כן החיבור ביניהם נידון לפירוד, זהו הגוף שעומו יצאנו מצרים. (פסיקת-הזוהמה בעת מעמד הר-סיני הייתה הארה לשעתה), הגוף שלאחר החטא שימש כלי רעוע לאורות- הנשמתיים.

עפר אתה ואל עפר תשוב, כביכול הכתוב אומר כי מוגזם היה לצפות לחיבור מלא של הגוף לנשמה שהרי עפר אתה. המוות הוא בראש ובראשונה פירוד בין הגוף והנשמה, זוהי תוצאה טבעית, אך מעבר לכך במוות טמון התיקון.

בחיבור לאדמה הכל נרקב, נשאר רק יסוד החיים ונקודת הטהרה שהיא נקודת הרצון הא-לוהי הרוצה את הגוף. לפתע צומח מן האדמה גוף חדש טהור, אשר ילך ויבקש את הנשמה ויתאחד עמה לנצח. החיזיון הזה מדבר באדם שמתואר כמו עולם-קטן, אך רומז אל העולם הגדול, אל הבריאה אשר בימי התחייה תהפוך להיות הכלי הנאה להיות כלי קיבול לבורא.

גאולת מצרים, עוסקת באורות המופיעים על הגוף, אין בה תיקון רדיקלי. המציאות כופפת את ראשה אל נוכח מגמות אדירות אותם פגשה בתהליך יציאת מצרים. הבריאה, הגוף, הכלי אינם שם.

בסיפור המגילה העולם נפרד מה', אך הלידה מחדש גילתה את "הארת תחיית המתים". מכאן יתחיל מהלך חדש בו הגוף יהפוך להיות הכלי לכל אותם אורות, וקבלת התורה תהיה ברצון. תהליך זה מתאפשר הודות למחיית עמלק, הוא הנחש הקדמוני "ויזנב בך כל הנחשלים אחריו"⁴⁷ מכת זנב, מכה בעקב כנחש.

העקב, הזנב, הגוף, הוא הסוף של מדרגות הקדושה. עמלק הוא זוהמת הנחש. ובמחייתו חזר הגוף אל טהרתו, והמוות נמחה מן העולם.

⁴⁷ דברים כה, יח

[שער המזרחי, עליו שושן הבירה צורה, שבו כהן גדול שורף את הפרה, ופרה וכל מסעדיה, יוצאים להר המשחה⁴⁸],
 רמז נאה לפנינו – משושן – מפורים זוכים לפרה – המבשרת את הגאולה מהמוות: מטומאת-המת (מתוך ספר דרשות בית ישי).]

נחזור לסיפור המגילה. וכך כתב המי שילוח:

"והנה כתיב (תהילים סא, יב) ה' יתן אמר המבשרות צבא רב, היינו כשהשי"ת מחדש ומגלה איזה אור, מתפשט האור להאיר בכל העולמות ואף האומות מרגישים מזה מעט אך הם מרגישים בזוהמא ובגשמות, אבל ישראל יקבלו האור כמו שמשפיע אותו השי"ת"⁴⁹

בימי המגילה, התעורר עניין הבית השני. הבית השני היה צריך להיות הבית האחרון ובו היה צריך להיות המהלך השני, לא ירידת אורות אלא עליית הכלים.

לכן, בראשית הבית השני, מתחיל המהלך האלוקי של גילוי האור שבכלי.

בהנהגה א-לוהית זו מרגישים הכל, זה לעומת זה, בטומאה בבקדושה.

בעם ישראל זה מתורגם לגילוי התורה שבעל פה המבטאת את הקדושה הקיימת בתוככי האדם ובתוככי החיים. בעולם כולו עניין הגוף יתחיל למצוא חן מצד עצמו ולזה רומזת המגילה.

היין מוביל ויוצר גוף שאין בו דעת חיצונית כופה. האישה רומזת בכל מקום אל מדרגת הכלי, היא מדרגת הגוף.

המגילה עוסקת בנשים. התיאור על הנשים אשר נמצאות שישה חודשים בשמן המור ושישה חודשים בתמרוקים מרמז על עליית הכלים (כמו שאמרו אח"כ "חייב איניש ליבסומי"⁵⁰ (=התבשמות) כעניין הנשים בארמון אחשוורוש).

מרדכי מתהלך בחצר הנשים לדעת את שלום אסתר, הצדיק מנסה להבין את מצבה של השכינה אשר רמוזה באישה, בכלי אשר הולך עתה אל תיקונו, גאולתו.

במגילה מתברר שהגוף הישראלי, כמעט הלך אל אובדנו, אך לפתע נתגלתה נצחיותו, נצחיות הגוף מרמזת על הקדושה הגנוזה בו, על תיקונו ועל אפשרות חיבורו אל הנשמה לנצח, עד אשר "אָשַׁת חַיִּל עֲטָרַת בְּעֵלָה"⁵¹ הנשמה תיעשה טפלה לגוף.

סיפור מגילת אסתר הוא אכן סיפור הרקע לבניין הבית השני לא רק כפי "דרש" הפסוקים אשר תיאר כיצד בפועל מהלכי המגילה מהווים רקע לבית השני, אלא מפני שסיפור המגילה רומז אל התוכן הפנימי של גאולת הבית השני.

פורים אינו גדול מפסח אלא הוא הופך את אורות הפסח לנצחיים, הוא מגלה שהם גנוזים עמוק בתוככי הכלים, בתוככי הבריאה.

⁴⁸ מידות א', ג'

⁴⁹ מי השילוח ב, ליקוטי הש"ס, מגילה יב ב

⁵⁰ בבלי מגילה ז ע"ב

⁵¹ משלי יב, ד

הנסירה של ימי המגילה, קטנה (מבחינה מסוימת) מהנסירה של ימי השואה, גזרותיו של הצורר הגרמני עולות על של המן. מתוך כבשני-אירופה למדה כנסת ישראל כי עניינה נצחי, מתוך האפר למדה כנסת ישראל כי קיומה קשור לנוראות סודות העולם, נסירה עזה זו תלך ותוביל לגאולה עמוקה מנשוא שאנו בעזרת ה' בשעריה.

מצוות הפורים, רומזות על התיקון הרדיקלי, בו הגוף נהיה קדוש ועל-כן שותים יין ממש כמו המשתאות המזכרות של המגילה.

זה לעומת זה. היין מסיר את הרסן הכופה עצמו על הגוף, את הדעת והגוף עצמו, אשר דרכו למות הופך חי. בעולם הזה אין להשתכר, שכן יש להבדיל בין טוב לרע. אך משיימחה עמלק ותסור זוהמת הנחש, יתברר כי הכל טהור הוא.

או אז יתגלה תפקידו של היין, להסיר את המחסומים ולתת אמון באדם כי קדוש הוא בטבעיותו.

"צִמְאָה נִפְשִׁי

לֹא-לוֹהִים לְךָ - לַחִי

לְבִי וּבִשְׂרִי

יִרְנְנוּ אֶל-אֵל חִי" ⁵²

ליבי (בחינת פסח) ובשרי (בחינת פורים) ירננו לאל חי.

⁵² פיוט 'צמאה נפשי', ר' אברהם אבן עזרא

ישיבת ההסדר 'נווה דקלים' הוקמה בחבל ימית
והועברה למשכנה החדש בנווה דקלים עת פונה חבל סיני.

לאחר עקירת גוש קטיף בחר מו"ר ראש הישיבה הרב דוד גבריאלי שליט"א
לקבוע את מקומה בעיר אשדוד.

כיום, מונה הישיבה כ-150 תלמידים ואברכים בבית המדרש ומפעילה קרן חסד
ע"ש אמיתי רון ד"ל.

ש"י ישיבת ההסדר נווה דקלים